

CONTRIBUȚII LA ISTORIA ARHIVEI BRAȘOVULUI ÎN SECOLELE XV–XVIII

de GERNOT NUSSBÄCHER

Arhiva veche a orașului Brașov este una din arhivele orășenești foarte importante pentru studiul patriei noastre în perioada feudală, dat fiind rolul primordial jucat de orașul Brașov pe tărîm politic, economic și cultural în această epocă.

Datorită multiplelor funcții ale administrației orășenești, în arhiva Brașovului au ajuns materiale scriptice în cantități însemnante, care, în decursul timpurilor, au suferit diferite ordonări și inventarieri, pentru o mai bună ordine, evidență și mai ales folosire a lor în scopul rezolvării sarcinilor administrației orășenești. Dată fiind importanța materialelor organizate în cadrul acestor prelucrări, acestea constituie contribuții valoroase la dezvoltarea arhivisticii în țara noastră, iar urmărirea și descrierea lor completează istoria arhivisticii din România.

O primă prezentare succintă a dezvoltării organizării documentelor feudale privilegiale a făcut-o arhivarul sibian Franz Zimmermann în anul 1880¹. El se referă la inventarele lui Pomarius din 1552, Johann Albrich 1714 și Herrmann 1765. Din expunerea în introducerea la „Catalogul documentelor românești din Arhivele statului de la Orașul Stalin”, apărut în 1955, reiese că istoria arhivei brașovene pînă în secolul al XVIII-lea se cunoaște numai foarte sumar².

Cea mai veche mențiune asupra organizării arhivei din Brașov o găsim în soricanea notarului orașului, Magister Paulus, din 22 iulie 1476 (Collecția Stenner, seria latină, I, 21), în care acesta scrie că pentru hotărîrea procesului orașelor din Transilvania împotriva Capitlului din Oradea, s-a cerut orașelor prezentarea privilegiilor de scutire vamală. El nu a fost anunțat despre aceasta, că „poate avem și noi diferite privilegiî în lădița noastră despre aceste lucruri, aşa cum au adus sibienii privilegiile lor triple” (forte et nos litteras et privilegia certa in ladula nostra reposita de super habeamus, quemadmodum ipsi Cibinienses triplicia sua

¹ Franz Zimmermann, Das Archiv der Stadt Kronstadt in Siebenbürgen, în rev. Archivalische Zeitschrift, V, Stuttgart 1880, p. 106–109.

² C. A. Stoile, Evidență arivelor orașului Brașov pînă la 1800, în Catalogul documentelor românești din Arhivele statului de la Orașul Stalin, vol. I, 1521–1799, București, 1955, p. VII.

privilegia adduxerunt). Din cele de mai sus rezultă că documentele privilegiale la 1476 erau păstrate într-o lădă și nu aveau evidență, așa că nici notarul nu știa de conținutul lăzii.

În lucrarea noastră „Din activitatea arhivistică a lui Christian Pomarius”, apărută în 1965³, am încercat să precizăm contributia umanistului transilvănean originar din Bistrița la organizarea arhivei din Brașov. În paginile ce urmează, vom recapitula pe scurt rezultatele cercetărilor cu privire la activitatea arhivistică a lui Pomarius la Brașov, prezintând apoi două inventare datorate notarului Martin Seewald și medicului Johann Albrich și, în sfîrșit, cele două faze aleordonării și inventarierei privilegiilor de către Georg Michael Gottlieb von Herrmann în 1765.

Christian Pomarius a sosit la Brașov, la invitația magistratului, la 29 aprilie 1551, și a fost imediat numit notar. Probabil la inițiativa sa, la începutul anului 1552 s-a construit un dulap cu 27 sertare pentru păstrarea documentelor, iar în a doua jumătate a anului 1552 Pomarius a redactat inventarul documentelor din arhiva Brașovului „Litterarum Civitatis Coronensis digestio”, cînăuia îi scrie o prefată și o dedicăție la 4 ianuarie 1553. Pentru inventarierea privilegiilor – în număr de 309 poziții – Pomarius primește din partea magistratului o recompensă extraordinară de 32 de florini, sumă care intrece salariul său de notar pe jumătate de an⁴.

Prefata inventarului privilegiilor Brașovului a lui Pomarius are ca motto un citat din Pandectele lui Justinian (tit. 2), care subliniază valoarea documentelor deoarece ele „conținind voința monarhilor, fixeză legile”.

Pomarius consideră că folosul unui inventar de arhivă este în primul rînd să contribuie la memorarea privilegiilor acordate orașului de către senatori, cărora inventarul trebuie citit la anumite intervale. În al doilea rînd ca ajutorul inventarului, documentele pot fi găsite repede la locurile unde se păstrează. De asemenea, inventarul poate servi și la confirmarea unor privilegii ale căror originale s-au pierdut, cum a fost în cazul orașului Košice. De aceea, Pomarius recomandă multiplicarea inventarului de arhivă. Numai datorită realizării acestei recomandări ni s-a mai păstrat inventarul arhivei Brașovului în trei copii, pe cind originalul s-a distrus probabil cu ocazia marelui incendiu din 1689⁵.

Cele 309 poziții ale inventarului⁶ au fost repartizate de către Pomarius în 19 grupe, însemnate cu literele alfabetului, ceea ce era un obicei frecvent în evul mediu⁷. Grupele conțin următorul număr de documente din anii extremi indicați în dreptul fiecăreia; pe lîngă aceasta se indică și problema care este specifică unor grupe.

³ G. Nussbächer, Din activitatea arhivistică a lui Christian Pomarius, în Revista arhivelor, VIII nr. 2/1965 p. 171–174, 176–178.

⁴ Ibidem, p. 171.

⁵ Ibidem, p. 173–174.

⁶ Franz Zimmermann, op. cît., p. 106 vorbește de 310 documente, deoarece a adăugat și titlul grupei N₁, cf. Nussbächer, op. cit., p. 176, nota 44.

⁷ Cf. Franz von Löher, Geschichte des Archivwesens in Deutschland, în Archivolische Zeitschrift, XIII, Stuttgart, 1888, p. 111, de exemplu inventarul arhivei din Wrocław (Breslau)

A	12 doc.	dintre 1353–1452	documente de la Ludovic I, privilegiile de bază ale orașului
B	25 doc.	1364–1454	
C	21 doc.	1411–1539	privilegii comerciale
D	10 doc.	1395–1427	
E	9 doc.	1398–1466	
F	36 doc.	1457–1490	aproape numai de la Matei Corvinul
G	13 doc.	1446–1558	
H	22 doc.	1454–1513	majoritatea de la Vladislav II
J	23 doc.	1388–1540	despre posesiunile Șercaia, Păriu, Mindra, Satu Nou, Komlos
K	6 doc.	1516–1539	
L	33 doc.	1368–1517	documentele voievozilor români
M	13 doc.	1468–1547	principalele hotare la Olt
N ₁	14 doc.	1395–1414	despre Zărnești și Tohan
N ₂	31 doc.	1512–1537	
O	10 doc.	1395–1477	
P	16 doc.	1370–1490	
Q	4 doc.	1502–1508	probleme bisericești
R	9 doc.	1429–1513	
S	2 doc.	1466–1487	despre secui.

În general, fiecare poziție corespunde unui singur document; numai în două cazuri (C 9, J 3) sunt rezumate mai multe documente într-o singură poziție de inventar.

Rezumatul lui Pomarius se referă și la unele aspecte diplomatice ale documentelor: materialul pe care erau scrise, starea păstării, limba, sigiliile.

---

din 1484, cf. Dr. Markgraf, Geschichte des städtischen Urkundenarchivs zu Breslau, in rev. Archivalische Zeitschrift III, Stuttgart, 1878, p. 117–119.

Astfel, găsim indicațiile că documentele de la pozițiile L 17 și R 4 sunt scrise pe pergament, pe cind cele de la pozițiile B 1, B 16, B 21, C 9, E 6, F 7, F 10, F 16, L 6, L 8, S 2 sunt scrise pe hârtie. Limbile folosite în documentele voievozilor români sunt ceea „valahă” (L 1, 2, 10, 16, 18, 19, 20, 22, 24, 25, 28, 31, 23) sau ceea latină (L 15, 23). Felul sigiliului este arătat la E 6, iar lipsa sigiliului este menționată la mai multe documente (F 14, J 18, L 6, L 23, N₂, N₂₆, P 1).

Pentru caracterizarea conținutului documentelor, Pomarius folosește termeni ca: *confirmatoriae, transsumptum, praeceptoriae, privilegiales, donationales, instrumentum publicum* etc.

Ca un progres față de inventarul arhivei din Sibiu, alcătuit în 1546 tot de către Pomarius, trebuie subliniat că în inventarul arhivei Brașovului aproape la toate documentele figurează emitentul și data, uneori cu greșeli ce pot fi corectate relativ ușor.

Din următorii 150 de ani de la întocmirea inventarului arhivei Brașovului de către Pomarius nu ne sunt cunoscute alte acțiuni de inventariere, ca de altfel nici la Sibiu sau la Bistrița, în care localitate din urmă s-a efectuat numai o copie a inventarului lui Georgius Seraphin din 1562 în secolul al XVII-lea⁸.

Din jurul anului 1700 trebuie să dateze și copia inventarului lui Pomarius pentru arhiva Brașovului, păstrată în „Collectanea diplomatica” a notarului Brașovului, Martin Seewald, ca anexă la volumul întii⁹. Aceluiași Martin Seewald îi datorăm o nouă inventariere a privilegiilor din arhiva orașului Brașov, care — din păcate — încă nu se poate data precis. Inventarul lui Martin Seewald nu a fost încă publicat, și pînă în prezent se cunoaște doar titlul său¹⁰.

Martin Seewald s-a născut la 15 mai 1660 și a fost secretar în anii 1691–1708, iar în perioada 1709–1721 a fost notar al orașului și senator. Începînd din 1692 a fost de mai multe ori deputat în dieta Transilvaniei. A murit la 21 martie 1721¹¹.

Deoarece inventarul lui Seewald — a cărui paternitate este stabilită pe baza scrisului — conține numai 338 de documente, mai multe deci, decît inventarul lui Pomarius, însă mai puține decît inventarul alcătuit în 1714

⁸ Gernot Nussbächer, Contribuții la istoricul arhivei Bistriței în secolele XVI–XX, în Revista arhivelor, anul XLVII, vol. XXXII, nr. 1/1970, p. 7–8.

⁹ Dr. Oskar Netoliczka, J. F. Trausch's, Handschriften-Katalog, I. Teil, Brașov, 1898, p. 11, nr. 59 (f. 5, l. nr. 42, p. 510–522).

¹⁰ Idem, p. 49, nr. 32–35. Din cauza unor greșeli de legare, Netoliczka nu a identificat diferențele părții ale inventarului ca atare.

¹¹ Despre Martin Seewald, vezi Julius Gross, Martin Seewald in Quellen, VI, p. XXVI–XXVII; Friedrich Stenner, Die Beamten der Stadt Brasso (Kronstadt), Brașov 1916, p. 135; diploma de înnobilare din 10 ianuarie 1702 se află la Arhivele statului Brașov, fondul Magistratul Brașov, Colectia Privilegii nr. 799, publicat de Josef von Sebestyén in Mitteilungen der Burzenländer Sächsischen Museums, VI, 1940, p. 1–2.

de către Johann Albrich, credem că putem să datăm inventarul Seewald – deocamdată – ca fiind de la sfîrșitul secolului al XVII-lea. Claritate deplină se va putea obține numai în urma unei cercetări mai amănunțite. Deocamdată prezentăm o schemă a sumarului inventarului :

(1) Ludovici Primi et Secundi Nro 16	A
(2) Sigismundi et Alberti Regum et Mariae Nro. 52	B
(3) Ladislai et Uladislai 2. Regum Nro 43	C
(4) Mathiae Regis Nr. 45	D
(5) Johannis Zapolyensis, Barbarae et Isabelle, Regis et Reginarum Nr. 24	F
(6) Ferdinandi Regis Nro 10	F
(7) Johannis Secundi Regis Nro 17	G
(8) Capituli Albensis Transilvanniae Nr. 48	H
(9) Stephani Bathori, Principis ac Regis Nro 14	J
(10) Christophori Báthori Nro 15	K
(11) Sigismundi Báthori Nro 16	L
(12) Vajvodarum Transsilvanorum et Principum fasciculus continens Nro 38	M

Inventarele separate au titlul „Catalogus Privilegiorum”. În inventarul lui Martin Seewald este realizată prima dată la Brașov clasarea documentelor după emitenti. Clasarea aceasta consecventă denotă un progres față de clasarea după emitenti și conținut – deci după diferite criterii – cum o găsim în inventarul lui Pomarius din 1552. De menționat că, în grupa „(8)–H” sunt incluse, pe lîngă documente emise de Capitul din Alba Iulia, și documente ale Conventului din Cluj – Mănăstur și alte documente notariale.

O nouă inventariere, de proporții mai mari – ea cuprinde în total 426 de documente¹² – o datorăm medicului Johann Albrich, care a efectuat-o în luniile martie–august 1714¹³. Johann Albrich s-a născut la Brașov la 1 septembrie 1687, a studiat începînd cu anul 1706 la universitățile din Halle, Leyden și Utrecht, la universitatea din urmă obținind gradul de doctor în medicină în anul 1709. În 1711 s-a întors în orașul natal și s-a căsătorit în 1713 cu Sara, fiica judełului orașului, Georg Drauth V. În 1715, Johann Albrich a devenit medic al orașului, în 1729 senator. În 1740

¹² Franz Zimmermann, op. cit., p. 107 vorbește de 423 poziții, nesocotind unele numerose bisate.

¹³ Joseph Trausch, Schriftsteller – Lexikon oder biographisch – literarische Denk – Blätter der Siebenbürger Deutschen, vol. I, Brașov 1868, p. 26.

a fost primit membru în academia „Leopoldina” din Viena. A murit la 23 decembrie 1749¹⁴. Pe lîngă medicină, istoria patriei îl preocupă foarte mult. De aceea, cînd în anul 1713 soorul său, judele Georg Drauth, se întorcea de la dietă, unde nobilul Mikes Mihály a exprimat pretenții asupra teritoriului posesiunii Vlădeni și nobili secui au refuzat să mai plătească vama de sare la Feldioara, Johann Albrich, dîndu-și seama de importanța privilegiilor vechi pentru apărarea drepturilor orașului, a începutordonarea lor, a scris pe verso-ul lor conținutul pe scurt, le-a numerotat și le-a pus în compartimente din patru dulapuri. Documentele cele mai importante le-a copiat cu ajutorul unor „academici”, juriști și teologi în volumul „Palladium Coronense” (Scutul Brașovului), volum în folio la Arhivele Statului Brașov. În prefată arată folosul acestui volum de copii: 1. ca arhivarii să poată găsi mai ușor, să repună mai ușor și să păstreze mai bine documentele; 2. pentru a putea citi mai ușor conținutul privilegiilor, căror descifrare adeseori este anevoieasă; 3. pentru cunoașterea mai bună a istoriei patriei și în special a orașului; 4. pentru învățămînt pentru cei din administrația orașului și 5. pentru reconfirmarea unor privilegii ale căror originale s-au pierdut.

Din volumul original, unele file au fost înlocuite în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea de către Georg Michael Gottlieb von Herrmann. Au mai fost transcrise documente importante în „Palladium” pînă în 1865.

Paralel cu „Palladium”, Johann Albrich a întocmit un inventar al documentelor, intitulat „Index Generalis Literarum Privilegialium”. În acesta arată că în dulapul „A” erau documente de la regii Ludovic, Maria, Sigismund, Albert și Ladislaus; în dulapul „B” documente de la Matei Corvinul, Vladislav II, Ludovic II și Ioan Zápolya, în dulapul „C” documente de la Ferdinand, Isabella, Ioan II Sigismund, Stephan Báthori, Sigismund Báthori, Christopher Báthori, Ștefan Bocskai și Sigismund Rákoczi, pe cînd în ultimul dulap „D” documente de la Gabriel Báthori, Gabriel Bethlen, Ecaterina de Brandenburg, Gheorghe Rákoczi, Mihail Apafi, de la voievozii Transilvaniei, de la Capitlul din Alba Iulia și de la Conventul din Cluj – Mănăstur.

În prefată, Johann Albrich arată că, din însărcinarea magistratului, a citit și a ordonat privilegiile orașului și le-o transcris cu ajutorul unor studenți într-un codice, adică în „Palladium”. Documentele au fost depuse în dulapuri noi, făcute special pentru ele, după care a fost întocmit și acest „Indice general”. Ca sarcină de viitor pentru „registratori” rămine, ca cele-lalte scrisori, trimise brașovenilor — mai ales cele care privesc datorîile orașului și plățile efectuate în contul lor — și care pînă atunci stau fără ordine, să nu fie neglijate, ci să fie examineate. Acelea care nu sunt inutile și de aruncat să fie strînse în fascicole fie după emitenți fie după problemele la care se referă. Rezumatele lor să fie anexate „Indicelui general”, iar la întreaga lucrare să se întocmească un indice alfabetic, pentru ca pe viitor să se găsească cu ușurință orice scrisoare sau problemă, pentru a trage

¹⁴ Ibidem, p. 21–22 ; Friedrich Stenner, op. cit., p. 2 ; Dr. Eduard Gusbeth, Zur Geschichte der Sanitäts-Verhältnisse von Kronstadt, Brașov 1884, p. 70.

invățăminte și sfaturi din ele, împotriva tuturor nedreptăților, prejudiciilor sau pagubelor – oare de multe ori se ivesc în legătură cu datoriiile –, pentru apărarea intereselor orașului și pentru alte foloase care se pot trage din această lucrare. În incheiere, Johann Albrich arată că arhivarii să nu interpreteze aceste sfaturi în mod greșit, deoarece el le dă nu din arroganță, ci din sincera intenție de a folosi binelui obștesc.

Din rîndurile de mai sus reiese că la Brașov Albrich este primul care face încercări de teorie arhivistică. Lucrările sale ar merita să fie publicate integral, constituind o frumoasă ilustrare a concepțiilor arhivistice de la începutul secolului al XVIII-lea¹⁵.

Schema de repartizare a documentelor este următoarea :

- A 7 documente, numerotate I–VII, din anii 1353–1380 de la Ludovic I și un document nenumerotat de la regina Maria, din 1385.
- B 58 de documente de la Sigismund, numerotate I–LIV, cu numere bisate la XV, XXXII, XXXIII și XXXV, din anii 1387–1437.
- C 5 documente de la regele Albert, numerotate I–V, din anii 1438–1439.
- D 10 documente de la Ladislaus V, numerotate I–X, din anii 1453–1457.
- E 50 de documente de la Matei Corvinul, numerotate de la I–XLV, cu numere bisate la I, IX, XXX, XXXVII, XL, din anii 1458–1490.
- F 38 de documente de la Vladislav II, numerotate de la I–XXXIV, cu numere bisate la II, VIII, XXVI, din anii 1490–1515.
- G 13 documente de la Ludovic II, numerotate I–XII, cu un număr bisat la II.
- H 28 de documente de la Ioan Zápolya, numerotate de la I–XXIII, cu numere bisate la III, V, X, XII, din anii 1511–1539. Primele patru documente sunt din timpul cînd Zápolya a fost încă voievod al Transilvaniei.
- I 11 documente de la Ferdinand, numerotate de la I–XI, din anii 1528 și 1554–1555.
- K 1 document nenumerotat de la regina Isabella din 1557.
- L 17 documente de la Ioan al II-lea Sigismund Zápolya, numerotate de la I–XVII, din anii 1560–1568.
- M 15 documente de la Ștefan Báthori, numerotate de la I–XV. Primul document, din 1484, este emis de voievodul Transilvaniei, Ștefan

¹⁵ Un rezumat al prefetelor de la „Palladium Coronense” și de la „Index generalis” a fost publicat de către Joseph Trausch, op. cit., p. 25–27. În expunerea noastră ne-am luat și după textul original.

- Báthori I (1479–1493). Al doilea document, din 1533, este al lui Ștefan Báthori II, voievod al Transilvaniei între 1529–1533. Documentele III–XIV sunt de la principalele Ștefan Báthori și datează dințre anii 1571–1583, iar documentul XV este de la Ștefan Bocskai, principale al Transilvaniei între 1604–1606 și datează din 1606.
- N 19 documente de la Cristofor Báthori, numerotate de la I–XV, cu numere bisate la IV, V, VI, XII, din anii 1576–1580.
- O 21 de documente de la Sigismund Báthori, numerotate de la I–XX, cu un număr bisat la I, din anii 1580–1602. (Sigismund Báthori a stăpinit numai din mai 1581).
- P 3 documente de la Sigismund Rákoczi, numerotate I–II, cu numărul I bisat, din anul 1607.
- Q 7 documente de la Gabriel Báthori, numerotate de la I–VII, din anii 1609–1612.
- R 8 documente de la Gabriel Bethlen, numerotate de la I–VI, cu un număr bisat III, din anii 1614–1628.
- S 1 document nenumerotat de la Ecaterina de Brandenburg din anul 1630.
- T 3 documente de la Gheorghe Rákoczi, numerotate I–III. Primul este de la Gheorghe Rákoczi I (1630–1648) din anul 1632, celelalte două sunt de la Gheorghe Rákoczi II (1648–1660) din anii 1651 și 1652.
- V 3 documente de la Mihail Apafi, numerotate de la I–III din anul 1662.
- X Documentele voievozilor Transilvaniei :
- I 1 document de la Mihail fiul lui Salomon din anul 1309 (Este o greșală de lectură, documentul fiind în realitate din 1409).
  - II 1 document de la Ștefan Lorandi din 1364 (emitentul a fost de fapt „*judex castri novi montis Pestiensis*”).
  - III 1 document de la Jacob Lackfi din 1404.
  - IV 5 documente, numerotate de la 1–5, de la voievodul Stibor, din anul 1412.
  - V 1 document de la Nicolae Csáki din 1416.
  - VI 1 document de la Petrus Vebek din 1426 (?)
  - VII 1 document de la împăratul roman Fridericus.
  - VIII 13 documente, numerotate de la 1–13, de la Iancu de Hunedoara, din anii 1444–1455.

- IX 2 documente, numerotate de la 1–2, de la Gheorghe fiul lui Rikalf de Tarkö (scris Kiralfi) din anul 1453.
- X 1 document de la Ioan de Sancto Georgio din 1466.
- XI 1 document de la Petru Geréb de Vingard din 1477.
- XII 2 documente de la Petru de Sancto Georgio din anii 1509 și 1547 (?!) (a fost voievod pînă în 1510 !).
- XIII 5 documente de la Ștefan Mailat din anii 1536–1540.
- XIV 1 document de la Mihai Viteazul din 1600.
- Y 32 documente de la Capitul din Alba Iulia, numerotate I–XXVIII, cu numere bisate la II, III, IV, XVIII, din anii 1380–1520. La poziția XXIX este menționat că ea este rezervată celorlalte documente de acest fel.
- Y 7 documente de la „Rechizitorii” scrisorilor Capitului din Alba Iulia – după secularizarea acestei instituții cu funcția de notariat public – din anii 1584–1609.
- Z 8 documente de la Conventul din Cluj – Mănăștur din anii 1440–1519.
- AE 24 de documente „Transumpte ale notarilor publici”, numerotate de la I–XX, cu numere bisate la I și III, din anii 1342–1520. Cel mai vechi dintre acestea, din 1342, este un document al capitului Tării Bîrsei despre o donație pentru mănăstirea Petru și Pavel din Brașov.

Inventarul lui Johann Albrich cuprinde trei rubrici: în prima rubrică este trecut numărul curent al documentului – cu cifre romane – în cadrul literei. La numerele bisate se trec litere mici, iar la voievozii de la litera „X” unde sunt mai multe documente, acestea sunt numerotate – în cadrul voievodului notat cu cifră română – cu cifre arabe.

În a doua rubrică este trecut conținutul documentului, materialul (pergament sau hârtie), sigiliu (sigillum impressum interius sau exterius, sigillo pendente, sigillo maiori ad tergo, sigilli pendentis duplois munimine munitae) sau lipsa acestuia (sigillo privatae, sigillo carentes, sine sigillo).

În rubrica a treia este menționat anul emiterii.

S-ar putea oredă că după acest început promițător, arhiva Brașovului a ajuns curind într-o ordine perfectă. Realitatea a fost însă alta, cu toate că începând din 1722 cunoaștem lista aproape completă a „arhivarilor orașului”, în a căror custodie se aflau scriptele vechi. Este foarte probabil că ei au deținut această funcție numai „de jure”, fiind folosiți „de facto” pentru alte munci, neajungind să se ocupe deordonarea și inventarierea arhivei.

Edificatoare în acest sens este autobiografia lui Georg Michael Gottlieb von Herrmann, care a devenit arhivarul orașului în anul 1764, deținind

această funcție pînă în anul 1770¹⁶. El ne dă următoarea descriere a situației arhivei la preluarea funcției de arhivar¹⁷:

„Mi-a fost predatea funcția de arhivar, îndeplinită înainte de secretarul Martin Igelau. Această funcție, cu toate că nu era retribuită în mod deosebit, m-a despăgubit pentru sarcinile vitrege care erau legate de îndeplinirea ei, prin conținutul lăuntric al ei. Abia în anii de mai tîrziu, într-un cerc de activitate cu totul diferit – la tabla regească – mi-au fost de mare folos cunoștințele acumulate în munca de arhivă, fără ca să enumăr avantajele datorate acestei munai în activitatea mea obișnuită. În afară de aceste avantaje – de a putea învăța –, arhiva, pe cind o preluam, a avut puține puncte de atracție. Scriptele erau păstrate în două camere (din Casa Sfatului, n.n.). Prima era mare și destul de luminoasă, situată acolo unde mai tîrziu se afla sala de ședințe a comunității centumvirale (în partea de sud, n. n.), dar era plină cu scripte vechi, care în parte datau din secolul trecut (al XVII-lea, n.n.). Cealaltă încăpere era mai asemănătoare cu un beci decît cu o cameră de lucru. Avea o boltă înnegrită de praf și plină cu plase de păianjen, era fără sobă și nu avea decît un singur geam îngust spre Piață (spre nord-est, n.n.). Dedesubtul arhivei se afla temniță, în care erau deținuți criminalii principali, deoarece atunci încă nu era construită inchisoarea (din strada Castelului nr. 2, construită după 1770, n. n.). Din această temniță pătrundeau în arhivă tot felul de miroșuri nesănătoase. Intrarea în arhivă se făcea prin camera magistratului. Aceasta era ocupată aproape în toate zilele, deoarece magistratul obișnuia să țină ședințe zilnice, afară de vineri ...”

Prima cameră de arhivă nu a fost umblată de foarte mult timp. Am pus să se repare soba și ferestrele, ca să am un loc unde să pot lucra. Mesele din cameră erau ocupate de măldăre de scripte, care, prin vechimea lor nu mai foloseau la rezolvarea problemelor curente. Arhiva propriu-zisă, unde se păstrau privilegiile, socotelile și scriptele cele mai noi era în bolta de sub turn (desorâtă mai sus n. n.). Iarna, această încăpere nu putea fi folosită de loc. Privilegiile au fost singurele documente care erau aşezate anologic, pe ani în patru dulapuri separate. Însă nici acestea, nici celelalte scripte care erau îmbicsite într-o amestecătură ciudată unele peste altele, nu aveau vreun registru. (Se vede că „Indicele general” al lui Albrich din 1714 între timp se rătăcise, n. n.). Scriptele cele mai noi, din ultimii 6–10 ani, se păstrau la notariat.

Eu incercam să fac un lucru folositor, însă am fost opriț de cele mai diverse insărcinări. Cind intram în arhivă în timpul ședințelor magistratului, eram adeseori chemat în ședință pentru a rezolva comunicatele pe loc, să întocmesc copii pentru circulare sau să redactez corespondență oficială în

¹⁶ Friedrich Stenner, op. cit., p. 6. Despre Georg Michael Gottlieb von Herrmann vezi și Joseph Trausch, op. cit., vol. II, Brașov, 1870, p. 129–148; Julius Gross, Georg Michael Gottlieb von Herrmann und seine Familie, în rev. Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde, Neue Folge, vol. XVII, 1889, p. 93–260, 263–328, 537–618.

¹⁷ Traducerea după Julius Gross, op. cit., p. 154–156.

numele magistratului. Dacă rămineam acasă, tot eram chemat în același scop. După masa și în zilele de vineri eram chemat cînd la judele orașului, cînd la vîllîcul, cîteodată chiar la amîndoi în același timp, pentru a lua procesul verbal la procese, sau la interogatorii de deținuți sau ca actuar la unele comisii. Ședințe de judecată fixate anume, ca și secretarii judiciari au fost introdusi abia în 1770. Pînă atunci am stat mereu sub astfel de presiuni, care nu-mi permiteau să lucrez în arhivă decit în timpul vacanțelor. Însă, printr-o aranjare corespunzătoare a scriptelor în despărțituri („Loculi”), desemnate cu literele alfabetului am ajuns ca în timp de un an, chiar fără să am un registru în toată forma, să pot da la cerere scriptele mai noi, care erau cel mai mult cercetate”.

De la Georg Michael Gottlieb von Herrmann ne-au rămas două inventare ale privilegiilor. Primul poartă titlul : „Index Privilegiorum, Instrumentorumque Publicorum, ut et Litterarum quarundam Missilium Regum Principumque Transsylvaniae priscorum ad Brassovienses exaratarum, inque Archivo Publico Civitatis Coronensis existentium, confectus die 5-^a Augusti 1765”. Acest inventar nu s-a păstrat în original, dar numai în fragment.¹⁸

Fragmentul păstrat are următoarea schemă de organizare :

În Arca A

- Aa Ludovici I Regis Hungariae 10 documente, printre care și documentul lui Mihail fiul lui Salomon de Nadasd din 1409 cu data greșită 1309, ca și un document din 1380, referitor la Feldioara, exclus din „Consignatio”, care azi fac parte din Colecția Stenner.
- Ab Mariae Reginae et Sigismundi imperatoris. Documente numerotate de la 1–70, cu mai multe numere bisate, care corespund actualelor Privilegii 10–85.
- Ac Sub Alberto Imperatore. 4 documente, care corespund actualelor Privilegii 86–89.
- Ad Sub Wladislao I Rege Poloniae et Ladislao VI (recte V, n. n.) în Hungaria. Documente numerotate de la 1–26, cu foarte multe numere bisate (de ex. 2a – p), corespunzătoare actualelor Privilegii 90–144.
- Be Sub Matthia Rege. În fragmentul păstrat sunt documente numerotate de la 1–44, cu multe numere bisate, corespunzătoare actualelor Privilegii nr. 145–220.
- Cm (Documente de la Cristofor Báthori). În fragmentul păstrat sunt numerele 23–26, corespunzătoare actualelor Privilegii 558–562.
- Cn Sub Sigismundo Báthori. Documente numerotate de la 1–58, corespunzătoare actualelor Privilegii 563–621.
- Co Sub Stephano Botskai 1 document, actualmente Privilegii Nr. 622

¹⁸ Arhivele statului Brașov, Fondul Primăria Brașov, Colecția Privilegii, nr. 762.

- Cp Sub Sigismundo Rakotzi, 3 documente, actualele Privilegii Nr. 623–625.
- Dq Sub Gabriele Bathori, 9 documente, actualele Privilegii Nr. 626–635.
- Dr Sub Gabriele Bethlen, 24 de documente, actualele Privilegii Nr. 636–659.
- Ds Catharinae, 1 document, actualmente Privilegii nr. 660
- Dt Sub Georgio Rakotzi, 16 documente, actualele Privilegii Nr. 661–676.
- Du Sub Achatio Barcsai... et Michaele Apafi, 13 documente, actualele Privilegii 677–689.
- Dv Sententionales aliquot, 4 documente, actualele Privilegii 690–693
- Dx Capituli Albensis aliorumque Transumtionales vel Paria, 24 documente, intercalate ulterior la originalele lor.

Partea lipsă se poate întregi după cotele care au fost sorise pe verso-ul documentelor. În această formă, prima ordonare a lui Herrmann nu s-a păstrat mult, deoarece – pare-se – încă în anul 1765, păstrind aproximativ vechea ordine din al său „Index privilegiorum...”, a numerotat documentele în continuare, de la 1 pînă la 694, ultimul fiind un document al împăratului Leopold I din 1669. Cel mai recent document – din punct de vedere cronologic – este privilegiul nr. 689, din 1688.

Acestei ordonări ii corespunde ca instrument de evidență „Consignatio Privilegiorum, Instrumentorumque Publicorum, in Archivo Civitatis Coronensis existentium”, care ni s-a păstrat în două copii. Ordonarea „Privilegior” în această ordine, care s-a menținut pînă astăzi, este în general o ordonare cronologică, cu unele reminiscențe care izvorăsc din vechea organizare după emitenți. Astfel, cele două documente de la Ferdinand din 1528 sunt așezate la nr. 441 și 442 după documentele lui Ioan Zápolya și ale voievodului Ștefan Mailat din 1540, și înainte de documentele reginei Isabella din 1540, iar după documentul lui Mihail Apafi din 1688 sunt introduse din fosta grupă „Dv” (cf. mai sus) trei documente din anii 1477, 1555 și 1582 precum și documentul împăratului Leopold I din 1669, menționat mai sus.

În cele două exemplare din „Consignatio” au mai fost adăugate în continuare numerele pînă la 806, cele mai multe de către arhivarul orașului Friedrich Stenner (nr. 736–803)¹⁹, printre care și documentele pe pergament ale domnitorilor Țării Românești și Moldovei. Acestea după ocuparea Transilvaniei de către austrieci nemaiavind „valoare practică”, și datorită intreruperii parțiale a legăturilor seculare ale Brașovului cu țările române – cel puțin pe linia legăturilor directe ale administrației orașului Brașov

¹⁹ În al doilea exemplar al „Consignatio”, pozițiile 738–806 au fost completate de fostul director al arhivei Brașovului, Dr. Constantin Sassu.

cu autoritățile de dincolo de Carpați – au devenit și ilizibile pentru noile generații de funcționari orașenești, fiind lăsate fără grijă. Așa s-a putut întâmpla ca unele din ele să fie achiziționate pentru Academia Română la Wiesbaden, iar unele se află și în prezent la Viena și la Budapesta. Importanța lor este foarte bine ilustrată însă în inventarul lui Christian Pomarius. Cel mai vechi document din cancelaria munteană, privilegiul lui Vlaicu din 20 ianuarie 1368, pînă nu de mult nu a avut o cotă. După natura sa, aparține și el în colecția Privilegii, unde a primit de curind numărul 807.

Am ajuns cu acestea la realizarea scopului propus inițial, anume prezintarea ordonărilor și inventarierilor din arhiva Brașovului – care în această perioadă se referă numai la documentele privilegiale – pînă la mijlocul secolului al XVIII-lea.

Dacă urmărim situația documentelor feudale vechi de atunci încoace pînă în prezent, constatăm că evidența lor arhivistă s-a opri de fapt în această perioadă. Ulterior lui Herrmann, multe documente din secolele XIV–XVIII au fost grupate în colecții de către arhivarii Eduard Fronius (1818–1819), Friedrich Schnell (1846–1849) și Friedrich Stenner (1878–1903). Pentru aceste colecții de documente nu există pînă astăzi o evidență științifică, ci numai una administrativă: știm cite documente sunt, din ce ani și de la cine. Conținutul lor nu este prins în vreo evidență, chiar dacă multe din aceste documente sunt deja de mult publicate.

A fost începută întocmirea unui catalog general al documentelor vechi²⁰, însă s-a ajuns ou dactilografierea lui numai pînă la anul 1450, fără să fie pus în circuitul științific.

În anul 1964, în timpul cercetărilor privind activitatea arhivistă a lui Christian Pomarius, ne-a apărut deosebit de actuală problema unui catalog general al documentelor vechi, pentru a putea stabili cu ajutorul lui ce documente inventariate de Pomarius mai există astăzi și unde. Atunci am început adunarea fișelor pentru acest instrument de lucru în arhivă atât de necesar, completând fișele și cu indicații bibliografice. În prezent (1971) sunt întocmite peste 1500 de fișe orientative pentru perioada dinainte de 1600, realizându-se în mare fișarea tuturor documentelor pînă la 1520 din fondul Magistratul Brașov.

Dată fiind importanța materialelor documentare de la Brașov socotim că este necesară întocmirea unui catalog general al documentelor feudale la nivelul științei actuale, pentru a pune în circuitul științific acest material bogat, în bună parte încă nevalorificat.

Paralel cu această operație se poate desfășura și cercetarea evoluției ordonărilor arhivei pe baza notelor tergale de pe documente. Întregind datele cuprinse în expunerea de mai sus, istoria arhivei Brașovului poate fi încă completată chiar pentru perioada la care ne-am referit.

²⁰ C. A. Stoide, op. cit., p. VIII: „De altfel sperăm că numai răstimpul de un an de zile va desparte editarea acestui catalog (al documentelor românești G.N.) special de Catalogul general de arhivă”.

L I S T A

arhivărilor orașului Brașov
 alcătuită pe baza lucrării lui Friedrich Stenner „Die Beamten der Stadt Brassó”
 (Kronstadt), 1916.

1722	Lucas von Seulen III
1726	Johann Böhm
1729–1732	Cristophor... Seewald
1733–1734	Georg Rheter
1738–1739	Bartholomäus Tartler
1738–1742	Andreas Tartler
1740	Paul Neidel III
1746–1758	Martin Schneeweiss
1756–1763	Martin Igel
1764–1770	Georg Michael Gottlieb von Herrmann
1784	Paul Plecker
1785–1786	Marcus Tartler
1790–1801	Josef Johann Plecker
1791–1797	Johann Brenner
1802–1804	Josef von Wentzel
1804	Martin Schneeweiss
1806–1808	Karl Gottlieb Plecker
1808–1811	Christian Flechtenmacher
1811	Josef Gräf
1812–1813	Johann Albrichsfeld
1813–1818	Andreas Loy
1818–1819	Eduard Fronius
1820–1822	Lucas Tartler
1823–1824	Josef Franz Trausch
1824–1825	Stephan von Closius
1825–1826	Friedrich Wächter
1826–1828	Friedrich Fabritius
1828–1831	Samuel Brennerberg
1831–1833	Adolf Waldemar Marienburg
1833–1836	Paul Römer
1836–1837	Johann Fabritius
1837	Andreas Aescht
1837–1842	Friedrich Riemer
1824–1843	Karl Schnell
1843	Karl Gross
1843–1844	Eduard Schullerus
1846–1849	Friedrich Schnell
1849–1876	Adolf Riemer
1878–1903	Friedrich Stenner
1903–1911	Gustav Hertel
1914	Eduard Schullerus
1916	Friedrich Schuster

BEITRÄGE ZUR GESCHICHTE DES STADTARCHIVS VON BRAŞOV (KRONSTADT) IM 15.–18. JAHRHUNDERT

(ZUSAMMENFASSUNG)

Das alte Stadtarchiv von Braşov (Kronstadt) ist dank der wichtigen Rolle, die diese Stadt in politischer, wirtschaftlich-sozialer und kultureller Hinsicht im Mittelalter spielte, eines der wichtigsten städtischen Archive Rumäniens.

Ihrer Bedeutung gemäss erfuhren zuerst die Urkunden und Privilegien des Archivs eine Ordnung. Das von dem aus Bistrița (Bistritz) stammenden Humanisten Christian Pomarius 1552 angelegte Findbuch „*Litterarum Civitatis Coronensis digestio*“ enthält die erste Verzeichnung der Kronstädter Urkunden, und umfasst 309 Urkunden die in 19, mit den Buchstaben A bis S bezeichneten Gruppen eingeteilt sind. Als Ordnungsprinzipien lassen sich Aussteller und Betreffe feststellen, aber nicht konsequent.

Die zweite Verzeichnung der Urkunden verdanken wir dem Notar Martin Seewald (1660–1721). Sie stammt vom Ende des 17. Jahrhunderts und umfasst 338 Urkunden in 12 Gruppen, die mit den Buchstaben A bis M bezeichnet sind. Die Urkunden sind nach den Ausstellern geordnet.

Im Jahre 1714 wurden die Urkunden des Stadtarchivs von Dr. Johann Albrich (1687–1749) verzeichnet. Das Verzeichnis enthält 426 ebenfalls nach den Ausstellern in 25 Gruppen geordnete Urkunden, die mit den Buchstaben A–Z und AE bezeichnet sind. Ausser dem „*Index Generalis Literarum Privilegiaリum*“ legte Dr. Johann Albrich noch einen Band mit Abschriften der wichtigsten Urkunden an, „*Palladium Coronense*“, in dessen Vorwort er interessante Auffassungen über das Archiv, seine Verwendung und Organisierung, sowie Vorschläge für die Archivare, mitteilt.

Ein wichtiger Abschnitt in der Geschichte des Kronstädter Archivs ist die Amtszeit von Georg Michael Gottlieb von Herrmann (1737–1807) als Archivar in den Jahren 1764–1770. Herrmann verfasste 1765 ein neues Urkundenverzeichnis „*Index Privilegorum*“, in dem über 700 Urkunden enthalten sind, die in 16 Gruppen nach ihren Ausstellern angeordnet sind. Nach im gleichen Jahre 1765 nummerierte Herrmann die Urkunden fortlaufend von 1–694 (verschiedene Transsumpte wurden zu ihren Originalen eingereiht), und verfasste die „*Consignatio Privilegorum, Instrumentorumque publicorum, in Archivo Civitatis Coronensis existentium*“, die auch noch heute das Findbuch der Urkundensammlung ist. Die Urkunden sind chronologisch angeordnet, bis auf einige Unkonsequenzen, die sich aus den früheren Ordnungen nach den Ausstellern ergaben. Die „*Consignatio*“ wurde

von späteren Archivaren bis zur Nummer 807 fortgesetzt, die meisten Nachträge stammen vom verdienstvollen Stadtarchivar Friedrich Stenner (1851–1924), aus den Jahren 1878–1903.

Es wird kurz auf die Urkundensammlungen der Archivare Eduard Fronius (1818–1819), Friedrich Schnell (1846–1849) und Friedrich Stenner hingewiesen, die noch keine den wissenschaftlichen Anforderungen entsprechenden Findbücher oder Verzeichnisse haben. Frühere Arbeiten an einem allgemeinen Katalog der Kronstädter Urkunden wurden unterbrochen. Seit 1964 wird an einem modernen Katalog der Urkunden gearbeitet. 1971 waren über 1500 Urkunden aus der Zeit vor 1600 schon verzettelt, und die Verzettelung der Urkunden bis 1520 in grossen Zügen durchgeführt.

Als Beilage enthält die Arbeit eine Liste der Kronstädter Stadtarchivare von 1722–1916, mit ihren Wirkungsjahren.